

ПРОГРАМА ЗА
РАЗВИТИЕ НА
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

**Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони
„Европа инвестира в селските райони”**

**„НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА
ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ САМОКОВ– РАЗРАБОТВАНЕ НА
КОНЦЕПЦИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕТО МУ
ЧРЕЗ ПРОЕКТИ ПО СВОМР”**

МАЙ 2021 г.

Съдържание

Увод	3
Методологични бележки:	5
Нематериалното културно наследство, процеси и тенденции.....	6
Анализ на данни от проучването на територията на МИГ	13
Анализ на нематериалното културно наследство на територията на МИГ Самоков	19
Добри практики в опазването на нематериалното културно наследство	33
Концепция за опазване и популяризирането на нематериалното културно наследство чрез проекти по СВОМР на МИГ Самоков	44
Обобщение	49

Увод

Настоящия анализ на тема: „Нематериалното културното наследство на територията на МИГ Самоков разработване на концепция за опазване и популяризирането му чрез проекти по СВОМР”, прави опит да събере, разгледа и анализира наличното нематериалното културното наследство на територията на МИГ.

Необходимостта от изготвянето на настоящия анализ е идентифицирано от МИГ като нужда с цел да се разработи концепция за опазване и популяризирането на нематериалното културното наследство чрез кандидатстване с проекти по СВОМР. Да допринесе за предприемане на дейности, които да стимулират по възрастното поколение и институциите в предаването на знания и традиции които да доведат до опазване и популяризирането по начин, по които младите хора да потърсят нови възможността в родното си място. Не на последно място целта на анализа се фокусира върху необходимостта от предприемането на конкретни действия за увеличаване на средствата за целенасочени въздействия на Стратегията за водено от общността местно развитие през преходния период в посока опазване и популяризирането на нематериалното културното наследство на територията на МИГ.

Настоящият документ представя данните от направеното проучването за наличното нематериалното културното наследство на територията на МИГ Самоков. Те са набрани чрез кабинетно проучване и на база предоставени данни от действащите читалища на територията на МИГ и заинтересовани страни от опазване и предаване на нематериалното културно наследство, общинска администрация Самоков, кметства, читалища, училища, Туристически информационен център, сдружения, представители на медиите от територията на МИГ, всички те представители на институции, които по смисъла на тяхната дейност са свързани с нематериалното културно наследство, както и граждани от територията на МИГ.

Направен е анализ и са представени добри практики и опит, които допринасят за идентифициране на възможности за въвеждане на иновативни за територията на МИГ дейности, чрез които да бъде опазено и популяризирано нематериалното културното наследство на територията на МИГ Самоков и които подкрепят предложената концепция за опазване и популяризирането на нематериалното културното наследство чрез кандидатстване с проекти по СВОМР.

Резултатите от настоящото проучване и анализ са достъпни за всички заинтересовани лица, целеви групи, потенциални бенефициенти, които имат интерес от темата. Резултатите могат да бъдат използвани и при консултациите провеждани със заинтересованите потенциални бенефициенти и партньори на МИГ за различните възможности, предоставяни от Стратегия за водени от общностите местно развитие при нейното изпълнение в преходния период през 2021-2022 г.

Методологични бележки:

Набиране на информация

Набирането на информация по отношение на разглежданата тема бе осъществено чрез:

- Анализ на стратегически и програмни документи на община Самоков.
- Проучване на доклади и анализи, касаещи тематичния обхват на проучването, включени в други стратегически проучвания и документи на областно и регионално ниво;
- Анализ на добри международни и национални практики;
- Анкетно проучване.

След внимателен и подробен преглед от набраната информация бяха подбрани онези данни, които са релевантни на тематиката на настоящия анализ, те станаха основа за провеждането му и дадоха резултати представени в настоящата разработка.

Изготвянето на настоящата разработка стана възможно благодарение на усилията на хора, които със своите знания и компетенции способстваха за събирането на информация за нематериалното културно наследство на територията на МИГ Самоков.

Съдържанието на този материал не представлява официално мнение на Фистек ЕООД, външен изпълнител, съгласно сключен договор.

Нематериалното културно наследство, процеси и тенденции

Процесите и тенденциите свързани с нематериалното културно наследство и предаването на знанията и традициите за него показват до колко успяваме да запазим, съхраним и предадем националната си идентичност за бъдещите поколения, така че да бъде запазена уникалността на българския народ.

Нематериалното културно наследство е израз на културното многообразие на различните общности, които обитават една територия и е основен фактор на сближаване, културен обмен и устойчиво развитие. Според Конвенцията на ЮНЕСКО, нематериалното културно наследство представлява: “обичаите, формите на представяне и изразяване, знанията и уменията, а също така свързани с тях инструменти, предмети, артефакти и културни пространства, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в зависимост от тяхната обкръжаваща среда, тяхното взаимодействие с природата и тяхната история и формира чувството им за самобитност и приемственост, като по този начин способства за насърчаване на уважението към културното многообразие и творчество на човечеството. По смисъла на този основен нормативен акт за нематериално културно наследство се приема само онези културни ценности, които съответстват на съществуващите международни нормативни актове по правата на човека и които отговарят на изискването за взаимно уважение на общностите, групите и отделните лица и за устойчиво развитие. До момента, конвенцията е ратифицирана и приета от повече от осемдесет и осем държави членки на ЮНЕСКО. Тя е ратифицирана със закон от Народното събрание на Република България като влиза в сила на 10 юни 2006г.

По своята същност, характеристики и особености, нематериално културно наследство се опазва посредством действащото законодателството в България.

Нематериалното културно наследство включва художествено – изпълнителското изкуство, социалните обичаи, обреди и празненства, знания и обичаи, отнасящи се до природата, и традиционните занаяти и като такива не са описани в Закона за културното наследство. Според чл. 42, ал.1 от същия „Нематериално културно наследство са: “Устни традиции и форми на изразяване, включително и езикът като носител на нематериално културно наследство; Художествено-

изпълнителско изкуство; Социални обичаи, обреди и празненства; Знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената; Знания и умения, свързани с традиционните занаяти.”

Управлението на нематериалното културно наследство се извършва вътре в общността от която то произлиза. Според българското законодателство, общността на произхода е държавата, а управлението се осъществява по реда на Закона за културното наследство, където достъпът и използването са свободни.

Днес нематериалното културно наследство - традициите и знанията имат и своята икономическа ползност, а също и икономически потенциал, който ги превръща в икономически ресурс. Ето защо според българското законодателство износът на тези от тях, обявени за национално историческо наследство е недопустим, с изключение на случаите, когато износът е временен и е за целите на разпространяването на българската култура и бит пред чуждестранна публика или за целите на реставрирането им.

Традиционните знания в областта на народното художествено творчество включват собствените традиционни знания за производство на произведения на народното художествено творчество, традиционни знания, израз на познания за генетични ресурси, чрез представянето им под определена форма; произведения на народно-художествени занаяти; фолклор – вербални и музикални творби, обичаи и нрави. Връзката им с генетичните ресурси се основава на използването на традиционни знания в тази област. Под генетични ресурси се има предвид биологичното разнообразие, традиционната медицина и методи за лечение. Тук се включват акупунктура, ароматерапия, баене, леене на куршум, иглотерапия, билколечение и др.

Според българското законодателство, традиционните знания могат да бъдат закриляни чрез системата на индустриалната собственост или тази на авторското право.

На територията на България основните закрилници и разпространители на нематериалното културно наследство са читалищата. Българските читалища или така наречените центрове на културните общности в България са вписани в Регистъра на добрите практики за опазване на недвижимите културни ценности на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно наследство.

Те са създадени от самите общности и са отворени за всички, независимо от възрастта, пола, политическите и религиозните възгледи. Първите читалища са създадени през 1856 г. и оттогава са били признати за ключови организационни единици на българското общество. Читалищата извършват културни и образователни

дейности, насочени към опазване на обичаите и традициите на българския народ, осигуряване на достъп до информация, разпространение на знания и запознаване на гражданите с ценностите и постиженията на науката, изкуството и културата. Читалището е централно място в процеса на предаване на нематериалното културно наследство в страната, като възрастните членове играят ключова роля в насърчаването на младите хора да се включат. Ефективността на читалищата се демонстрира и от нарастващия им брой през годините, както и от нарастващия брой участници в техните дейности, представляващи всички възрасти и групи от населението.

С оглед популяризирането и представянето на нематериалното културно наследство читалищата организират фестивали, тържества, събирания, изложби и други, а един иновативен подход за развитие на читалищата е създаването на местни центрове за документиране, архивиране и предаване на знания и умения.

Читалищата имат най-малко три институционални характеристики - устойчивост, легитимност и гъвкавост, които в съчетание с техния исторически опит, създават предпоставки те да откликнат на новите потребности на българското общество.

В съвременните условия на развитие читалищата продължават да играят значителна роля в обществото с многообразието от културно-просветни дейности, а също и благодарение на обстоятелството, че все още успяват да поддържат и развиват най-голямата мрежа от общодостъпни библиотеки в страната. В това отношение, читалищата представляват национално богатство и важно сравнително предимство за България.

Институционализирането на читалищата като граждански сдружения с идеална цел по силата на Закона за народните читалища им дава големи възможности за осъществяване многостранни инициативи, чрез които гражданите независимо от образование, пол и социална принадлежност получават широк достъп до културни продукти и в най-отдалечените райони на страната. Нещо повече, развивайки се в новите условия читалищата разширяват дейността си извън рамките на обичайната за тях културна сфера и провеждат програми за подпомагане на лицата в неблагоприятно социално положение и малцинствените групи.

След приемането на Закона за народните читалища, читалищата получават и статут на самоуправляващи културно-просветни сдружения, изпълняващи не само местни и регионални, но и държавни задачи в областта на културата. Наред с

традиционните си културно-просветни функции, те вече имат правото да извършват и допълнителни дейности, подпомагащи основните.

Новият статут на читалищата им осигурява големи възможности за реално самоуправление и гражданско участие. В тази насока обаче редица читалища срещат трудности, главно поради недостатъчна компетентност и своевременно реагиране в конкретни ситуации, породени от новите условия на развитие на читалищната институция. Все още силно доминираща сред редица читалищни дейци е нагласата за функционирането им като държавни културни институти, което се отразява върху дейността им, активното действие на управляващите органи и инициативата при вземане на управленчески решения.

В съответствие със Закон за народните читалища, читалищата набират средства от различни приходоизточници - членски внос, културно-просветна дейност, наеми, дарения, завещания, ползване на земеделски земи и др. Основен източник за средства обаче си остава държавната субсидия, която се отпуска на читалищата чрез съответните общински бюджети. В това отношение като негативен момент може да се посочи прекалената обвързаност на читалищата с бюджета. Това се отразява и на въздействието на държавата за осъществяване на културната си политика в онези селища, където читалищата са единствените граждански и културни институции. Понастоящем читалищата са в системата на делегирани от държавата дейности. Средствата от държавния бюджет се определят на базата на субсидирана численост, като една субсидирана бройка е обвързана със стандарт, в който са разчетени средства, за заплата, осигуровки и веществена издръжка.

Като цяло читалищата разполагат с богата материална база, която включва в себе си сграден фонд и оборудване. Голяма част от читалищните сгради са строени в средата на 20 век, поради което всички се нуждаят от голям по своя обем инвестиции за осъвременяване и ремонт. От съществено значение е и факта, че читалищните сгради разполагат с единствената база по места, в която могат да се проведат не само концертни изяви, но и събирания на местната общност. Това прави самото читалище като естествен притегателен център. Това е най- характерно за малките градове и селските райони.

Основна дейност на читалищата и присъствието на младото поколение в читалищната дейност:

Основните дейности на читалището са:

- уреждане и поддържане на библиотеки, читални, фото-, фоно-, филмо- и видеотеки;
- развиване и подпомагане на любителското художествено творчество;
- организиране на школи, кръжоци, курсове, клубове, кино- и видеопоказ, празненства, концерти и чествания;
- събиране и разпространяване на знания за родния край;
- създаване и съхраняване на музейни сбирки;
- извършване и на допълнителни дейности, подпомагащи изпълнението на основните им функции, с изключение на използването на читалищните сгради за клубове с политически цели, за обсебването им от религиозни секти и други дейности, противоречащи на добрите нрави, националното самосъзнание и традиции.

Библиотечната дейност е една от основните в читалищата. Тук именно се поддържа широката мрежа от т.нар. публични библиотеки у нас. В основата тя се изгражда именно от читалищните библиотеки.

Читалището си остава мястото, в което любителското творчество е най-силно застъпено. Почти във всички читалища съществуват и развиват дейност различни по своя обхват любителски формации. В голямата си част това са основно фолклорни състави - танцови и музикални ансамбли, групи за изворен фолклор, певчески групи. През годините засилен интерес се наблюдава и към музикалните школи, в които се изучават редица инструменти, както и към певческите и хорови формации. Не на последно място интересът е и към любителските театрални формации, школите по класически и модерни танци, школите по изобразително и приложни изкуства. От няколко години към читалищата се разкриват и спортни школи, а в определен брой от тях /основно в големите градове/ полудневни забавачки. В читалищата по традиция са застъпени и школите за изучаване на чужди езици.

От значение е да се отбележи обстоятелството, че в читалището по своята същност се развива любителското творчество. Различните формации, школи, кръжоци и клубове не дават степен на образование, а само предоставят необходимите знания и умения, които на един следващ етап получават завършен вид в професионални организации и структури.

И тук, при направата на един профил на възрастовият характер може да се забележи тенденцията на присъствие основно на младото поколение - предимно младежи в учаща се възраст. Децата и учениците са почти изцяло пълнежа на множеството формации и кръжоци. Присъствието и участието на хора в активна

работна възраст се наблюдава основно в танцовите формации и то предимно фолклорни. В групите за изворен фолклор и стари градски песни преобладават хората в пенсионна възраст. Всичко това предопределя и характеристиката на посещаемост на читалищата, както и на развитието на отделните форми на любителско творчество. И тук обаче се намесват фактори от типа на демографската характеристика и профил на отделния регион. Все пак наличието на предимно възрастно поколение в отделните села предопределя и свиването спектъра на поддържаните и развивани от него форми на любителско творчество.

Събиране и разпространяване на знания за родния край. Изграждане на музейни сбирки:

Краеведческата дейност е много силно застъпена в читалищата. В голяма част от тях са изградени различен по своя вид и обем музейни сбирки и колекции. Краеведческата дейност е сведена основно до събиране на сведения за родния край и популяризирането им основно сред младото поколение. По повод на свои юбилейни годишнини редица читалища издават сборници, в които на фона на представяне на читалищната дейност се представя и спецификата на отделното населено място, регион.

Присъствието и участието на младото поколение в краеведческата дейност е широко застъпено. В известна степен то е локализирано и се изчерпва предимно с участие в събирателска дейност. Изградените кръжоци към някои читалища са все още предимно изолирани и единици.

През последните години периметърът на дейност на читалищата все повече и повече се разширява. Проектният цикъл вече е широко застъпен сред читалищата и много от тях работят по различни проекти и програми.

Необходимо условие за всичко това се превръща нуждата от осъвременяване на читалищната институция не само от гледна точка на материалната база, а и от нов кадрови ресурс, готов да отговори на новите нужди и начини на финансиране. Посредством натрупания опит от участие в проекти, много от читалищата са потенциални бенефициенти и реализират проекти пред различни донори. Постепенно дейността на читалищата се измества от традиционната културно- просветна насоченост към покриване и реализиране и на социални проекти и програми. Това се налага най-вече с оглед нуждите на местната общност, сред която читалището развива своята дейност.

Мястото на младото поколение в читалището:

Въпросът за мястото и присъствието на младото поколение в читалището е резонен. На пръв поглед по-голямата част от участващите в различните дейности на читалището са именно младите хора и то основно категорията на учащите се. В същото време присъствието на младите в управлението на читалищата все още е в сравнително малък процент. На проведени срещи, на които присъстват основните организационни работници в читалищата - секретарите, прави впечатление, че възрастовата граница е над 50 годишни. Същото се отнася и до членовете на настоятелствата и проверителните комисии. Не по-различен е случая и с членската маса в читалищата, където основно преобладава по-възрастното поколение. От своя страна това неминуемо оказва влияние и върху цялостния живот на читалището, както и върху развиваните от него форми на дейност.

По своята същност читалищата негласно могат да бъдат подразделени и още на няколко вида. Основно това се налага от техния членски състав. Не е тайна, че освен на териториален принцип в последно време читалищата възникват и като плод на обединени усилия на хора с еднакви по своя характер интереси. В известна степен за това допринася и възрастовият елемент. От няколко години се забелязва възникването на младежки и студентски читалища. Членската маса в тях е предимно на хора от младото поколение, които освен традиционните дейности на българското читалище, внасят и доста нови и иновативни практики. Съществуват читалища, в които дейността основно е съсредоточена в разработването и реализирането на различен по своя характер проекти и по този начин реализират и отделни културни и образователни инициативи.

В основна задача се превръща привличането на млади хора в ръководните структури на читалището. От една страна това не само ще замени една генерация с нова, но ще внесе и нови идеи и подходи, които опирайки се на опита, ще бъдат и стимул и тласък към развиването на новото българско читалище, предвид на факта, че традицията е начина за предаване на знания, навици, вявания и нагласи.

В контекста на всичко изложено по-горе можем да направим извода, че читалищата са в основата на опазване и предаване на знанията и традициите и формирането на миросгледа и поведението ни, като начин на запазване на националната ни идентичност.

Анализ на данни от проучването на територията на МИГ

Територията на МИГ Самоков обхваща всички населени места в община Самоков и изцяло съвпада с административните граници на общината. Територията попада в Югозападната част на Република България, намира се в Самоковската котловина между планините Рила, Плана, Витоша, Верила и Ихтиманска Средна гора. На север граничи със Столична община, на изток с общините Ихтиман, Костенец и Долна баня, на юг с Якоруда, Белица и Рила, а на запад със Сапарева баня, Дупница, Радомир и Перник.

Класификацията на населените места определя наличието на 1 град и 27 села. Средно големи села с население над 1000 жители са две, а именно с. Говедарци и с. Радуил. По отношение на демографските процеси през последните десет години се отчита спад на броят на населението с около 8 %, но въпреки негативната тенденция територията на МИГ все още не попада в групата на силно обезлюдяващите се общини. Разпределението на населението по населени места се характеризира с това, че основната част от жителите е концентрирана в общинския център - град Самоков, където към края на 2020 г. живеят 67 % от населението.

Територията има геостратегическото местоположение което предопределя наличието на културни пластове, архитектурни паметници, опазени знания и традиции, които определят наличието на едно богато нематериално културно наследство. Свидетелство за това са читалищата, библиотеките, художествена галерия, историческия музей, манастирите, църквите, културно-историческите паметници и др. В качеството си на културни институции те са призвани да осъществяват обществено значима дейност - да съхраняват и развиват духовната памет, като я правят достъпна за други култури и за следващите поколения.

Посредством поддържането и популяризирането на значимите за МИГ културни ценности и обекти се постига и съхраняване, както на местната така и на националната идентичност, което до голяма степен повлиява и върху развитието на културния туризъм. В община Самоков реализират дейността си 26 читалища - 4 в град Самоков и 22 в селата. Те развиват културна и просветна дейност чрез изпълнение на годишните културни програми. Към всички читалища са организирани и самодейни състави, клубове и школи с различна насоченост. Читалищните библиотеки са от изключително

значение, тъй като в повечето села те са единствената алтернатива за разнообразяване на живота на населението. Читалищните институции съхраняват народното културно наследство и са значим източник на познания и културна просвета. Стремешът е да се развият в зависимост от съвременния начин на живот, като налагат ново осмисляне на дейността си, като традиция и съвременна практика.

Възникнали като средища на учебно-просветителски функции и самодейност по време на Българското Възраждане, читалищата на територията на МИГ и днес продължават да поддържат библиотечна дейност, да участват в организацията на празници, тържества и фестивали, както и да организират самодейни групи и състави. Чрез дейността на читалищата се съхраняват живи традициите и обичаите. На територията на МИГ Самоков има 25 действащи читалища.

1. Читалище „Светлина 65“ – Самоков
2. Читалище „Младост 2003“ – Самоков
3. Читалище „Отец Паисий 1859“ – Самоков
4. Читалище „Любословие“ – Самоков
5. Читалище „Светлина 1940“ – с. Поповяне
6. Читалище „Светлина 1909“ – с. Белчин
7. Читалище „Селска пробуда 1904“ – с. Ковачевци
8. Читалище „Васил Левски 1940“ – с. Маджаре
9. Читалище „Васил Левски 1951“ – с. Ново Село
10. Читалище „Васил Левски 1937“ – с. Алино
11. Читалище „Пробуда 1920“ – с. Клисура
12. Читалище „Стойне Ангелов 1932“ – с. Бели Искър
13. Читалище „Пробуда“ – с. Злокучане
14. Читалище „Христо Ботев 1928“ – с. Говедарци
15. Читалище „Надежда 1927“ – с. Рельово
16. Читалище „Свобода 1940“ – с. Мала Църква
17. Читалище „Св.Св.Кирил и Методий“ – с. Ярлово
18. Читалище „Отец Паисий 1910“ – с. Доспей
19. Читалище „Виделина 1932“ – с. Широки Дол
20. Читалище „Искра 1925“ – с. Горни Окол
21. Читалище „Просвета 1939“ – с. Марица
22. Читалище „Христо Ботев 1926“ – с. Райово

23. Читалище „Христо Ботев 1903“ – с. Радуил
24. Читалище „Михайл Дашин“ – с. Драгушиново
25. Читалище „Просвета“ – с. Шипочане

На територията на МИГ се намира Читалище - паметник „Отец Паисий“, което е най-старата културна институция в град Самоков и е осветено на 23 декември 1923 г. Към момента в него се развиват различни видове дейности - детски фолклорен състав, състав за народни танци „Рилски ритми“, театрален състав, стари градски песни, дамска вокална група, детски танцов състав и библиотека.

Народно читалище „Младост -2003г.“ в град Самоков функционират състави, клубове и школи, като Шишмановска фолклорна група, Танцов ансамбъл “Самоков”, Детска вокална формация “Камбанки”, Китарен ансамбъл “Акустика”, Тамбурашки състав, Поп -група “Дилижанс”, Школа по изобразително изкуство “Наум Хаджимладенов”, Клуб еколози “За чиста България”, Скаутски отряд “Феникс”, Клуб по колоездене.

Читалище „Любословие-2009“ в град Самоков е най- младото читалище на територията на МИГ. В него има читалищни състави и групи, които работят предимно с деца и младежи: Детски отдел към театър „Веселушко“, Младежки отдел към театър „Веселушко“, Детски ромски ансамбъл „Щурчета“, Детска студия за ромски фолклор „Рилски ритми“, Рап-метъл формация.

Читалище „Христо Ботев“ в село Говедарци е привлекателно място за всички жители, независимо от тяхната възраст. Тук е и мястото за осъществяване на социални контакти. Читалищната библиотека обслужва нуждите от знание на подрастващи вече десетки години. Библиотечният фонд наброява над 15 000 книги. Удобна и уютна читалнята на библиотеката се ползва ежедневно. Към читалището са сформирани много групи и състави, които се подготвят от професионални музикални ръководители: Мъжка фолклорна група, Женска фолклорна група, Младежки танцов състав, Детски танцов състав, Група за автентичен фолклор и обичаи, Трио „Китка“, Детски мажоретен състав и Театрален състав.

Читалище „Отец Паисий“ в село Доспей е основано през септември 1910 г. Появата му е била подготвена от забележителни местни творци, някои от които с национално значение. Много историци и краеведи доказват, че именно Доспей е родното място на Паисий. Вторият /”самоковски”/ препис на Паисиевата история е направен тук от Алекси Велкович Попович. От тук произхожда родоначалника на

прочутата Самоковска художествена школа през Възраждането Христо Димитров – бащата на Захари Зограф. По бащина линия със селото е свързан и забележителният фолклорист проф. Васил Стоин. Читалищните състави – танцова група за народни танци и певческа група за автентичен фолклор се представят отлично и печелят награди на съборите и прегледите в цялата страна.

Читалище „Стойне Ангелов 1932“ в село Бели Искър, разполага с Библиотека с фонд от над 10 000 книги. Самодейни състави читалището: женска група за автентичен фолклор, мъжка фолклорна група, женски танцов състав, театрален състав.

Читалище „Васил Левски“ в село Ново село има действаща библиотека с библиотечен фонд от над 900 книги.

Читалище „Виделина“ в село Широки дол има действаща библиотека с библиотечен фонд от над 18 000 книги. Самодейно творчество е представено от танцова група за народни танци и певческа група за автентичен фолклор.

Читалище „Св. Св. Кирил и Методий“ село Ярлово има библиотека с библиотечен фонд от над 500 книги.

Читалище „Селска пробуда“ в село Ковачевци има библиотека с фонд от над 12 000 книги. Самодейно творчество в читалището е представено от танцова група за народни танци и певческа група за автентичен фолклор

Народно читалище „Христо Ботев-1903“ е единствено на територията на село Радуил. То развива и обогатява културния живот в селото като запазва обичаите и традициите останали от нашите деди. В културния календар на читалището са включени различни мероприятия свързани с обичаите и традициите на нашия роден край. От 2003 г. читалището с помощта на Община Самоков организира и провежда Международния фолклорен фестивал „Бобфест“ с участие на фолклорни състави от цяла България и съседните страни – Македония, Сърбия, Румъния и др. Читалището разполага с библиотека с над 13 000 тома. Самодейни състави към читалището са: Женска фолклорна група „Здравец“, Женска фолклорна група „Детелина“, Женски танцов състав „Ибърски ритми“, Женски танцов състав „Лудо младо“, Детски танцов състав „Радуилче“ за деца от 6 до 12 години, Група за стари градски песни „Ибърски звуци“.

Общинска библиотека „Паисий Хилендарски“ официално съществува от 1859 г., когато е основано читалище „Свети Седмочисленици“ (днес читалище - паметник “Отец Паисий”) в гр. Самоков. Наред със съхраняването, организирането и предоставянето за свободно ползване на библиотечно - информационните си ресурси,

общинската библиотека организира маратон на четенето, изложби, срещи с автори и представяне на нови книги, празнуване на годишнини и вечери, посветени на известни творци и много други културни мероприятия.

Историческият музей в гр. Самоков събира, опазва, документира и популяризира богатото културно - историческо наследство на Самоков и неговия регион. Основната мисия на музея в Самоков е опазване на местната идентичност и саморазбирането на самоковци за уникалност и изключителност, базирана на богатата история и принос в националната култура. Културно - историческото наследство на Самоков е представено в няколко тематични експозиции.

В художествената галерия на гр. Самоков се представят колекциите от художествени произведения, както и юбилейни изложби на известни самоковски художници - Слави Генов, Наум Хаджимладенов, Васил Захариев, Христо Йончев-Крискарец, Александър Миленков и др.

Младежкият дом работи в унисон с потребностите на младите хора от Самоков и района като предлага различни възможности за пълноценно организиране на свободното им време. Към Младежки дом - Самоков са организирани 16 клуба и състави с различни творчески направления. Младежкият дом е домакин целогодишно и на конкурси, викторини, детски шоу-програми, концерти, танцови фиести, турнири по тенис на маса, организира излети сред природата, изложби и изработване на картички, декорации и украси по различни поводи. Всички тези прояви и инициативи дават възможност за изява на талантите и потенциала на младите хора и стимулират тяхната креативност. Успоредно с тези мероприятия младежкият дом организира срещи и кампании, свързани с актуални проблеми на подрастващите. Домът организира и летни програми. Множеството църкви на територията на общината са доказателство за богатото духовно наследство, което носи Самоков през вековете. Само в селата 19 църкви са обявени за паметници на културата. Някои от основните храмове в рамките на Самоков са следните Девически манастир "Покров Пр. Богородици", Бельова църква, Митрополитската църква „Успение на прсв. Богородица“, Долномахаленска църква „Въведение Богородично“.

Други важни културни обекти са Голямата чешма (чешмата с обещата, антична римска крепост „Цари Мали Град, крепост „Шишманово кале“ и др.

Разнообразието на паметници на културата в рамките на общината се допълват и от намиращите се в к.к. Боровец известни ловни дворци на Фердинанд.

Община Самоков ежегодно изготвя „Културен календар за годината”, който обединява предложенията на културни институции и граждански организации. Освен национални и местни празници, в Културния календар са фиксирани още и различни научни форуми, фестивали и др. Залегнали са визии за съвременни изкуства и създаване на условия за развитието на съвременни форми за културно изразяване и за постигане на „синтез на изкуствата”. Това показва заинтересованост от страна на жителите, както и нуждата им от контакт и обмен на идеи между тях.

Възможност за туристическо експониране представляват традиционните празници празник на Самоков - Успение на Св. Симеон Самоковски, поклади, празнуван на Заговезни с традиционни огньове и шествия, празникът на Рила на 7-8 август, който има вече 78 годишна традиция, културните празници на Чакърови поляни, ромският празник на 6-ти май при царските кладенци на р. Искър. През последните години се зараждат и нови прояви в сферата на бита и местните обичаи, като празника на рилския зелник в с. Бели Искър, рок-фестивалът “Рок в Рила” в Бели Искър, традиционен пленер с участието на известни художници и празника на боба с международен фестивал (Боб Фест) в с. Радуил.

Анализ на нематериалното културно наследство на територията на МИГ Самоков

Събраната информация представя разбирането на институции и граждани за нематериалното културно наследство, специфично за територията на МИГ Самоков и визията им за опазване, съхраняване и предаване на следващите поколения. Анализирани са анкетни карти представени от общинска администрация Самоков, две кметства, четири читалища, две училища, Туристически информационен център, три сдружения, трима представители на медиите от територията на МИГ, като представители на институции, които по смисъла на тяхната дейност са свързани с нематериалното културно наследство, както и граждани.

Така събрана и обобщена информация за нематериалното културно наследство на територията на МИГ Самоков, дава възможност да се търсят конкретни бъдещи възможности за реализиране на проектни инициативи и дейности за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ. Информацията е събрана и обобщена в области, така че да покаже богатството и многообразието от нематериалното културно наследство на територията. Съзнателно е избегнато подробното и конкретно описание на известни и добре описани и достъпни източници на материалното и нематериалното културно наследство.

На територията на МИГ Самоков съществуват различни форми на нематериалното културно наследство, повечето от които са предавани през годините от поколение на поколение. Безспорно през годините, времето е сложило своя отпечатък, като са се променили, части и елементи от традициите, броят и състава на хората, които спазват тези традиции, начинът по който те се отбелязват. Спазват се традиционни установени обреди, свързани с национални и църковни празници, предимно вътре в семейството и/или масово в общността, на открито, организирано с участието на местната власт.

Нематериалното културно наследство идва от миналото, но се изгражда и в настоящето, за това е важно, то да бъде запазвано и опазвано, да бъде предавано със своята идентичност, така че да бъде запазена спецификата на територията.

Геостратегическото местоположение на територията предопределя наличието на културни пластове и следи от човешко присъствие още от античността. На територията ѝ има множество **археологически и архитектурни паметници**. На 3 км. Северно от

село Поповяне се намира **Късноантичен металургичен комплекс и селище „Кало“**. Късноантичното и ранновизантийско селище с пещите за топене на метал са декларирани като паметник на културата с категория „местно значение“. Там е открито и най-древното селище в региона. Укрепено селище, късноантичен некропол, еднокорабен храм с притвор и вход от юг. Открити са много древни керамични съдове, монети, гробове. В землището има 4 изкуствени могили. При разкопките на 2 от тях са открити погребални ритуални принадлежности, между които два златни пръстена. На съвременния терен в момента личат руините от раннохристиянска църква (базиликален тип).

В чертите на село Продановци може да се наблюдава Тракийската надгробната могила от II – III с височина 13 м. и диаметър 40 м. При разкопките се установява начин на погребение на виден тракийски големец. Проучената надгробна могила не е експонирана. От нея е взета и изложена в Историческия музей богато украсена с релефни изображения мраморна урна с капак.

Друг обект на археологията е **Шишманово кале**. Обектът се намира на 3 км южно от днешния град Самоков, в подножието на Доспейски рид. Археологическия комплекс носи името на последния български цар от II-то Българско царство, но името е свързано и с местните легенди и показва до къде е стигало историческото познание в епохата на Възраждането. Обектът представлява късноантична крепост, изградена върху по-ранно тракийско обиталище. Крепостните стени затварят три заравнени тераси с площ около 25 дка. Датировката на крепостта към момента е в широките хронологически граници между кр. на III в до кр. на VI в. Укрепеното селище (късноримски кастел) е бил и култово средище в епохата на ранното християнство. В крепостта е разкрита еднокорабна църква от Vв., а на съседното възвишение, извън крепостта е съборната църква от VI в. На хълма е поставен кръст, символ на българската вяра. Мястото е почитано от населението като полесражение на последната битка на цар Иван Шишман с турците.

Археологията е открила и крепостния зид на крепостта **Алинско кале**. Според археологическите проучвания този зид някога е обграждал пространство от около 3 000 кв.м., самата крепост се намира на около 8 км североизточно от село Алино, и южно от село Плана, на хълма от север в непосредствена близост до Алинския манастир „Свети Спас“. Датировката на крепостта не е изяснена, но се предполага, че е

възникнала през късната античност и евентуално е преизползвана и през средновековието.

Късноантичната крепост „Цари Мали Град” се намира на хълма „Свети Спас” в непосредствена близост до с. Белчин. Съществувала е като укрепено селище от IV до края на VI век. В нея се намира ранно-християнски култов център, в който са открити три църкви, изградени една върху друга (датирани от IV, VI и XV век).

В местността „Надарица“, село Говедарци, са открити останки от древно селище, датиращо от времето на Римската империя. В местностите „Тапанковица“, „Мечкарица“ и „Изворо“ на селото запазени исторически паметници- църкви, манастир и параклиси.

На територията на МИГ са декларирани и обявени 126 **паметника на културата**. 71 в град Самоков, 36 в к.к. Боровец и 19 в селата, от тях 13 с национално значение. От 2013 г. историческа зона „Старият Боровец” на територията на к.к. Боровец е със статут на групова архитектурно-строителна културна ценност с национално значение.

С най-голямо културно-историческо значение се определят следните обекти - Комплекс „Бельова черква” /църква „Рождество Богородично”/, Църква „Въведение Богородично” /Долномахаленска църква/, Девически манастир „Покров Богородичен”, Църква „Успение Богородично” /Митрополитска църква/, Църква „Св.Никола”, Църква „Преображение Господне” – к.к. Боровец, Синагога, „Сарафска къща”, Исторически музей, Читалище-паметник „Отец Паисий”, Байракли джамия, Голямата чешма /чешмата с обещата/, Професионална гимназия „Константин Фотинов”, Училище „Св.св.Кирил и Методий, Графична база – „Есова къща”, Образописова къща”, средновековната крепост „Шишманово кале”, Исторически паметник „Кръста”, Историческа местност „Карагьол”- Чакърови поляни.

Над 50 обекта къщи и други сгради са декларирани, като паметници на културата от местно и национално значение, сред които са **Къщата-музей „Сарафската къща“**, известна още като „Дом Арие“, която се намира в град Самоков. Къщата е една от няколкото къщи на една от най-популярните еврейски фамилии в България - семейство Ари. Читалище-паметник „Отец Паисий“ Самоков, Синегогата, редица запазени къщи с уникална архитектура – Доспевска къща, Есова къща, Образописова къща и др. **Девически манастир “Покров Св. Богородици” в град Самоков**, един от 100-те национални туристически обекта, за който легендата разказва, че Пресвета Богородица

покрила града със своя плащ - покров и така спасила града от разорение. **„Байракли джамия“**, Църквата **„Свети Никола“**, **„Чадър чешма“**, която носи името си от нестандартната си форма на отворен чадър. Емблематична за град Самоков, **Голямата чешма**, за която легенда разказва, че който пие от водите ѝ, завинаги остава в Самоков. Тя е исторически паметник и паметник на културата отдавна превърнал се в емблема и символ на Самоков. Нейният силует заема централно място в герба на общината. Чешмата е издигната около 1660 г. на площада в т.н. Горна чаршия. Вече четири века тя доминира центъра на града. Построена е благотворително от емина (*управителя*) на султанската кухня Мехмед ефенди, факт, който обяснява неоспоримата ѝ прилика с подобни чешми в столицата Истанбул, в Солун и Одрин.

Не малко са **Исторически паметници и места**, като Читалище-паметник „Отец Паисий-1859“, което освен паметник на културата е и военен паметник, както и паметника пред него на **Чакър войвода**. Надгробна плоча на „Митрополит Доситей“ в двора едноименната църква, **Паметни плочи на видни самоковци**, погребани в двора на църквата „Св. Никола“, **Паметник „Кръста“** в градинката в началото на ул. „Христо Максимов“, на изхода на града за с. Драгушиново. **Паметник на убитите руски войници в битките по време на Освобождението на Самоков**, които първоначално се е намирал в центъра на с. Шишманово, днес е по пътя Самоков – София в местността „Щъркелово гнездо“ на около 15 км. от града. **Паметник – бюст на Христо Ботев** в градинката при кръговото кръстовище срещу входа на Туристическата градина. **Стела/пано цар Иван Шишман и Стела на загиналите по време на Втората световна война самоковски войни**, **Паметник на Борис Хаджисотиров**, пред сградата на ДНА, **Паметник на Георги Зуйбаров** в началото на градинката между площад Захари Зограф и Автогарата, **Паметник на Михаил Дашин – кмет на Самоков 1919-1922** на ул. „Търговска“, на изхода на ул. „Димитър Димов“. **Паметник на Никола Карастоянов**, **Паметници на Константин Фотинов**, **Паметник на Захарий Зограф** в градинката пред Исторически музей.

Движими материални исторически символи- стенописи, мозайки, иконостаси, пластики, скулптори, картини:

Село Поповяне: Намерените керамични съдове в местността „Кало“ са без аналог в страната. В трикорабния храм „Свети Архангел Михаил“ се намират стенописите „Христос и неговите ученици - св. Димитър и св. Никола“, „Вяра, Надежда и Любов“, „Света Варвара“, „Света Екатерина“ и др. Смята се, че „Иконата на Спасителя до

Царските двери” е изографисана от Иван Доспевски. Църквата вътре е изписана от Никола Образописов и Христо Захариев (Зографски) Много красива е резбованата врата на олтара.

Исторически музей в град Самоков съхранява съкровищница от икони и картини на представители на Самоковската художествена школа и на последващите поколения, художници – наследници на майсторите на Самоковската художествена школа.

Църквите в града и селата също са пазители на уникални икони, иконостаси.

Традиционния поминък и занаяти на територията на МИГ се развива и до днес. Това са рудодобива, растениевъдство - картофопроизводство, животновъдство - наличието на пасбища предразполага отглеждане на добитък в селата- крави, овце, коне, кози и др. Занаяти-ковачество, абаджийство, изработка на дървени и керамични съдове. Преди Освобождението на България от турско иго Самоков се е славел със силно развито занаятчийство. Продукцията от над 40 вида занаяти се е разпространявала из целия Балкански полуостров. Днес са останали малко на брой занаяти, които са само хоби на местните занаятчии, а не препитание. Грънчарство, бродерия на самоковска шевица и плетене на дантела, дърворезбарство, медникарство, ножарство. По-нови занаяти са изработката на бижута и украси, декорации, изработка на платени кукли и сувенири.

Експозиция „Самоков – дух и метал” е посветена на значението на града като железодобивен, занаятчийски и културен център. Археологически находки илюстрират хилядолетни металургични традиции. Действащи макети на пещите за топене на желязо „видня” и на механичните чукове „самоково” онагледяват произхода на името Самоков. Занаятите през Възраждането (XIX в.) – абаджийство, златарство, грънчарство, медникарство – са илюстрирани с образци и инструментариум. Рядък занаят е обработката на полускъпоценни камъни по антични мостри – антикарство. Интересен е фактът, че в средата на XIX в. в Самоков е открита стъкларска фабрика, в която работели майстори от Карлсбад, Карлови Вари в дн. Чехия.

Начина на живот – бит, обичаи, традиции, национални носии:

Назад в годините хората са живеели са в тъмни къщи изплетени от плет и измазани с кал. Празнували са и християнски и езически празници- вучляци, горещници, вярвали са в магии, таласъми, вампири, били са белодрешковци. В по съвременни времена по време на празници в селата се правят възстановки на местните обичаи, като макар селата да са в една община, в някои от обичаите има разлики. От

няколко години в селата се събират отново момчета и млади мъже – коледари и обикалят къщите като изпълняват традиционни коледни песни и благославят семействата, възстановява се и лазаруването.

Празнуват се Сирни заговезни или „поклади” с паленето на „купа”. На този ден се ходи на прошка – децата у родителите, кръщелниците у кумовете. В отделните махали на поклади предварително се правят „купи”. Събират се дървета и най-вече хвойна /заради хубавата миризма, която идва от горенето на тази дървесина/. Купите са палат, а хората стоят около огъня, черпят се с ракия и си искат прошка един от друг. Играят се хора около купите. По-късно, когато огънят попрегори започна прескачането на купите.

Друг обичай е изваждането на кръста на Богоявление. Освен общоприетото за всички райони в страната изваждане на кръста от водата, тук има обичай, след този ритуал да се къпят младите булки в р. Искър/тези, които са се омъжили през изминалата година. Хората се събират на площада. Играят се хора.

Тодоровден - според поверието на този ден всеки се стреми да види първо галопиращ кон, което значи, че ще има късмет. В селата Драгошиново и Злокучане се ядат раци. Правят се „куший”, надбягвания с коне. Има хора и веселба на площадите.

На Цветница на входната врата на къщата се забойда цъфнала върбова клонка. След църква се, хората се събират на площада, където се играят хора.

Благовещение - този народен обичай в самоковско се нарича БЛАГОВЕЦ. Празнува се на 25 март. Преди този ден, вечерта децата обикалят къщата, удрят с лъжици върху метални капаци и казват: „Беште змии и гущере, утре е Благовец”. На Благовец се месят сладки питки. Всички се качват на някое възвишение около селото или града и търкалят „погачетата”. Според обичая, ако някой ерген улови питката на дадена мома, нейната „месария” ще му е на късмет. Вечерта се играят хора в центъра на селото.

На сцените на читалищата се пресъздават различни обичаи, като „Седянка”, „Прошка”, „Бъдни вечер”, „Васильо” и др.

„Топеница” - Един от най-древните християнски празници. В Самоков се извършва ритуално хвърляне на кръста в р. Искър. Освен общоприетото за всички райони в страната изваждане на кръста от водата, тук има обичай, след този ритуал да се къпят младите булки в р. Искър/тези, които са се омъжили през изминалата година/ - обичаят се нарича „топеница“.

„**Бричане на младожена**” – обичаят е част от „Старинна сватба” и се изпълнява най-вече в село Говедарци.

Характерни носии – за носиите в самоковския регион е характерна шитата дантела „КЕНЕ”. Шита дантела – „кене” е една от най-изящните дантели, създадена от ръцете на самоковските жени. Тя се изработва с обикновена игла за шиене и конец върху парче плат, върху предварително изплетена основа на една кука или още по-уникалната

Кухнята – традиционни ястия и подправки, празници и традиции свързани с тях са: Дзива-баница с мая-правела се е за празничен случай, Зелник, Печено агне-на Гергьовден, Сушени чушки пълнени с боб на Бъдни вечер, Свинско с кисело зеле на Коледа, Печено агне и козунаци и боядисани яйца за Великден. Картофи по всякакъв възможен начин през цялата година. Пролет- коприва, киселец, лапад. Качамак, попарник, сладка питка – търкаляне на питки на Благовещение, котмач, каварма.

Подправки -джоджен, мащерка, мента, чубрица, дивесил, сминдух.

Празници и традиции свързани с тях са: Празник на Рилския зелник, които се прави в село Бели Искър в края на месец юни, „Боб фест“ в село Радуил в началото на месец септември, Празник на картофа в град Самоков през месец октомври или ноември. Празник на дзивата и картофите в село Поповяне през месец септември. Самоковският зелник е традиционно ястие, което се прави само в региона. С него са гошавани важни гости в миналото. Голяма популярност има и гювечът, който е присъствал на трапезата в неделя като празнично ястие.

Фолклорната танцова и музикална култура:

На територията на общината действат читалища в града и във всяко от селата. Към читалищата има танцови и певчески състави, които съхраняват традиционните песни и хора и надграждат с нови по-съвременни аранжimenti. Самоковски народни песни са много характерни с провлаченото пеене. Самоковецът Васил Стоин е известен фолклорист, посветил живота си на това да събира и записва народни песни, защото е осъзнал значението им и факта, че ако не бъдат събрани и записани, вероятността да изчезнат с времето е огромна. С невероятна любов и проникновение през зимата и пролетта на 1935 година той записва 1115 песни от своя роден край – „Народни песни от Самоков и Самоковско”. Наред с текста и нотирането на песента, Стоин записва месеца, годината, имената на изпълнителите, както и годините им. Така той оставя за поколенията автентичен български фолклор.

Хората се изпълняват най-често при съпровод на народни инструменти без песен. Рядко се играят при съпровод на народна песен. Тактовият размер е 9/16 (понякога и 9/8 при по-бавна музика). Може да се изпълняват смесено от мъже и жени, наредени един до друг, разделно-смесено (заловени в единия край на хорото само мъжете, а в другия- само жените – , само от мъже или само от жени. Играят се и „бурни хора”, енергично и живо. Челният хороводец (водачът) размахва в дясната си ръка шарена селска кърпа, за да въодушевява останалите хороигралци и да създава настроение у присъстващите, които се любуват на хорото. Много често той извива хорото в различни посоки, при което се получават красиви фигури – серпентини, змейки, охлюви и др. Тези хора имат кръгова форма – играят се в затворен или отворен, но най-вече се играе витообрано, типично водено хоро-селско, шопско за пояс, търчано, у место, ганкиното, еленино, пайдушко и др.

Характерните **народни песни** са с т. нар. „влачене” и „припяване” – запазени са от 18-19 век, двугласно пеене, надлъж. С характерни самоковски мотиви са и запазените и до днес **Стара градска песен**.

Словесното творчество и разказване – митовите и легендите на територията на МИГ са описани в книгите на Коте Цинцарски, Георги Петков, Бойко Беленски и Христо Семерджиев.

Най-носените и предадени в годините легенди и митове са за:

- Голямата чешма - една от легендите гласи, че който пийне вода от Голямата чешма, че се задоми в Самоков.
- Шишманово кале - Легендите свързват това място с последната битка на цар Иван Шишман и падането под османска власт, със смъртта и гроба му, с неговата хазна и корона скрити в пещера някъде наоколо. Според преданията тук цар Шишман се е изправил за последна битка с турците. В сражението главата му била отрязана, но той, изключително здрав и силен, дори обезглавен продължил да се движи напред, като размахвал меч и сечал турците, а отсечената му на хълма глава, след като паднала се претъркулила седем пъти, така се появили седем извора, наречени Цареви кладенци.
- Легенда за името на Доспей, Продановци и връх Мальовица – имало трима заможни братя – Досьо, Продан и Мальо, двама от тях станали основоположници на две села Доспей и Продановци. Досьо се потурчил и станал бей (пей), оттам Доспей. Продан бил убит, а Мальо загинал в битка в защита на Рилския манастир и в негова памет днес един от рилските върхове носи името му – Мальовица.

Емблематични места на територията на МИГ:

Връх Мусала – най-високият връх на Балканите.

Лесопарк „Ридо“ – освен природен парк, „Ридо“ е мястото, на което в днешни времена се провеждат и състезания по мотокрос.

Най-старият планински курорт на Балканите - **„Боровец“**, създаден като летовище и добил международна слава като скицентър.

Връх „Маловица“ – притегателен център не само за пешеходен туризъм, но и за алпинизъм.

Митрополитска църква - Църквата “Успение на св. Богородица”, наричана още Митрополитска е осветена през 1793 година. Митрополитската църква в Самоков е съградена със средствата на родолюбиви самоковци, като на мястото преди това е имало на по-малка църква от XVII век. Наполовина скрита в земята, тя била оградена още и с пръстен от висок каменен дувар. През 1805 година започнало преизграждане на църквата с цел превръщането ѝ от едно- в трикорабна, по-висока и по-просторна.

Бельова църква - късносредновековен паметник – **намира се в** южния край на Самоков, по пътя към Боровец, а името е "Рождество Богородично". Тежка врата е обкована с едроглави гвоздеи, а над вратата от вътре ръката на Никола Образописов е изписала следните думи: За слава на светата единосъщна и неразделима троица Отца и Сина и Светия дух, изписа се тази църква такава, каквато е сега през 1869 година, 15 април.

Байракли джамия в Самоков е една от най-старите джамии запазена до днес. Джамия Йокуша или както е известна днес - Байракли джамия, е една от най-старите джамии и единствена запазена в град Самоков. Архитектурното решение е характерно за този вид храмове. Голям молитвен салон, увенчан с купол, пред него аркадно предверие с етаж за женското отделение. Встрани от салона е прибавено стройно минаре със зидана украса. Този вид джамията придобива през XIV век, когато е извършено последното и най-значително преустройство по повод назначаването на самоковският аянин за валия на Босна сарай. При последната реставрация на джамията, на източната стена на молитвения салон, под хастара на мазилката е открит план на храма, ведно с три имена - Иван, Ристо, Косто. Тези три имена безусловно говорят за българския произход на големите майстори. А стилните особености на стенната живопис дават основание да я свържем с името на един от най-големите самоковски възрожденски художници-декоратори Христо Йовевич.

Девическият манастир в Самоков започнал своя живот около 1772 година, като малко девическо монашеско общежитие. Основано е от баба Фота, която подарява имотите си на Рилския манастир, а в собствената си къща обединява малобройна девическа общност. През 1760-1770 г. баба Фота живее в Русия. Връщайки се в Самоков тя се заема с основаването на манастира, още повече, че е живяла в манастир в Русия и е запозната с наредбите на подобно духовно светилище. През 1772 г. се събират калугерките, които до тогава живеят разпръснато из града. По-късно монахините си построяват килии, като една от тях приспособяват за черква. Разбира се всичко това е тайно от турците. След това сестрите започват да ходатайстват чрез патриаршията пред турското правителство за съграждане на храм. Първоначално е издигнат малък храм, но послушници прииждат непрекъснато и скоро се усеща нуждата от по-голяма черква. Издействан е и съответния ферман. Черквата „Покров на пресвета Богородица” започва да се строи през 1837 г., а се доизгражда през 1838-39 г.

Емблематични (традиционни исторически и/или културни) събития:

В село Поповяне провеждат **„Щъркелови поетични четения“**. **Празник на Рила** - За първи път този празник е честван през 1925 г. Празникът се чества с масово изкачване на първенеца на Балканите - връх Мусала, както и с различни забавни игри и концертна програма. **Чакъррови тържества** - Чакъровите тържества се провеждат на Чакъровите поляни, близо до историческата местност Карагьол, където е бил станът на легендарния хайдутин Чакър войвода. Началото на първите тържества е през 1975 г. След дългогодишно прекъсване са възстановени през 2011 г. Включват исторически възстановки, народни борби, народни песни и хора, курбан. **Честване на победата в Булаирската битка**- Събитието се провежда пред паметните стели на читалище-паметник „Отец Паисий-1859” – там, където са изписани имената на героите от Самоков и селата, загинали в битката. Събитието включва военен ритуал. **Освобождение на Самоков от турско робство**- чества се ежегодно чрез Шествие до паметника „Кръста” – поднасяне на венци, историческа възстановка; поднасяне на венци на паметника на Щъркелово гнездо. **Празник на късноантична крепост „Цари Мали Град**- Културното традиционно събитие се провежда всяка година в късноантична крепост „Цари Мали Град“. Организира се от Историческия музей в град Самоков. **Ден на Св. Симеон Самоковски – празник на Самоков**. Ежегодно **представяне на самоковския фолклор** в двора на Бельова черква през м. юли с курбан. Празникът цели да покаже съхранените от читалищните състави песенни и

танцови традиции в Самоков и селата, както и представяне на характерни за региона носии. Ежегоден **Фолклорен фестивал „Магията на Рила планина“**. Фестивалът е от национално значение и се провежда в к.к. Боровец съвместно със Сдружението на хотелиерите в Боровец. Основната проява на фестивала е конкурсът за български народни танци с участие на фолклорни групи от цялата страна. Гостите на курорта имат възможността да се потопят в магията на родната култура и традиции. **Национална награда „Захари Зограф“** - награда за живопис, учредена от Съюза на българските художници през 1972 година. След известно прекъсване, връчването на наградата е подновено през 2001 година. Връчва се през май в град Самоков.

Известните лица свързани с територията на МИГ Самоков са: Арх. Станко Попстоилов, Коте Цинцарски, Пане Милушев, Кръстю Атанасов (Кърлежов), Паисий Хилендарски, родом от Доспей, Св. Симеон Самоковски - Самоковски митрополит, начинател и предводител на един заговор срещу османската власт, жестоко убит; закрилник на град Самоков, Христо Димитров – основоположник на Самоковската художествена школа, Захари Зограф - основоположник на българската светска живопис, роден в Самоков, Станислав Доспевски - племенник на Захари Зограф, виден представител на Самоковската художествена школа и един от най-значителните възрожденски художници и иконописци. Васил Стоин - музикален фолклорист и автор на редица сборници с български народни песни, Константин Фотинов – първият български журналист, издал първото българско списание „Любословие“, Никола Карастоянов - основоположник на книгопечатането в България. Чакър войвода – самоковски хайдутин, Самоковски фамилии са дали на българската армия 11 генерала, един адмирал и един контраадмирал, участници във войните за национално обединение.

Самоков е родно място на над 180 видни личности във всички области на културата, сред които по известни са **Наум Хаджимладенов** - Поставя началото на музейната сбирка в Самоков – през 1931 г. помещавала се в една от залите в читалището. **Хрисант Дойчинов** - заедно с български ученици създава славяно-българско ученолюбиво дружество. Бил писар в синайския метох в Джуванлия в Кайро и в синайския метох в Бедсарабия. **Захарий Круша** - един от учениците на Неофит Рилски и учител в Самоков. **Христодул Костович Сичан-Николов** – един от първите стихотворци – създава едни от първите стихотворения. Прави българска „Аритметика“ и „Граматика или буквеница словенска“. Радетел за новобългарска граматическа метода основана на

самоковския говор. **Проф. Борис Геров**- Автор на основополагащи трудове за романизацията на българските земи в древността, за латинско-гръцките езикови отношения на Балканите, за религиозния, административен и икономически живот в балканските земи. Освен това той е автор на редица учебни помагала по латински и старогръцки език, както и на преводи от латински, свързани с историята на Балканите. **Георги Белстойнев** - Пръв събирател на музейни предмети към читалището в града Самоков, учител в Самоков и самоковски села. Печели национален конкурс за орнаментална украса. **Никола Карастоянов** - Първият типограф – печатар по българските земи. **Захари Хаджигюров**-той се явява водач за прогонване на гръцките владици. Той е един от водачите на църковната борба. Избран за секретар на българската екзархия. След освобождението той е народен представител в първото народно събрание във Велико Търново. **Димитър Христов Тонджаров** - Учител и борец за свобода. **Станислав Доспевски** - един от основоположниците на портретната живопис в България. Художник-реалист, син на Димитър Зограф.

Така на територията на МИГ Самоков има **емблематични представители на биологичното разнообразие**, които са важни на регионално и национално ниво. На територията на МИГ, може да се наблюдава богата и разнообразна фауна вписана в Червената книга на България: скален орел, дива коза, мечка. Планината се обитава от 70-80 мечки, 6-7 семейства вълци, хиляди сърни, диви свине и благородни елени, около 600 диви кози. Живеят и стада от аклиматизирания се алпийски козиерог. Тук е най-просторното защитено местообитание на златката в България – 150-200 животни. Срещат се също белки, язовци, видри, диви котки и др. Тук се съхранява уникална безгръбначна фауна, характерна за високопланинския пояс. Гнездят около 10 двойки скални орли. Многочислени популации имат и други видове, вписани в Червената книга – голям и малък ястреб, лещарка, черен кълвач.

На територията на МИГ е разположен и Национален парк „Рила“ неговата територия се обитава от най-многобройните в България популации на дива коза, глухар, лещарка, планински кеклик, пернатонога и малка кукумявка, златка, както и най-голямата високопланинска популация на лалугер. Водното богатство пък на Рила планина е фактор за наличието и на няколко вида риба.

В землището на село Поповяне могат да се наблюдават черни блатни щъркели, градинска овесарка, ястребишко коприварче, сив кълвач, червеногърда сврака, ливаден дъждовник, пъдпъдък, сърни, елени, зайци, диви свине, лисици, чакали.

Тук могат да се срещат и видят единствено характерните за Рила планина: рилска иглика, божествена иглика, павловско шепиче, янкиев лопен, рилско подрумниче, българско омайниче и давидово винче.

Територията е богата и на **природни ландшафти и образувания**. Рилските гори са главно иглолистни, но има също и букови и елово-букови. Иглолистните започват от 1400-1500 м, а някъде и по-ниско. Това са белият бор, смърчът, елата и бялата мура. Над тях е разположен субалийски пояс, зает предимно от клек и сибирска хвойна. Над 2300 м се простират алпийските ливади и пасища, в които се срещат около 300 вида висши растения. Резерватът “Парангалица” пази смърчови и елови гори със 150-350 годишна възраст и най-големите популации на рилска иглика, която по своето еволюционно положение няма родственици на Балканския полуостров. През юли и август, по северните склонове на връх Белмекен, розовият съцветията на алпийската роза – един от малкото видове с вечнозелени листа във високата планина.

Образованията породени от алпийския релеф на Рила планина, дават възможност да се наблюдават пирамидални върхове, U- образни и висящи долини, емблематични ледникови езера- „Седемте рилски езера“, както и „Урдините езера“. Интерес представляват и вулканични планински образувания, както и „Орлови скали“ край село Бели Искър.

Територията е богата и на **емблематични “природни територии” – резервати**. В резерватите „Централен рилски“, „Риломанастирска гора“, „Ибър“ и „Скакавица“ са се запазили кътове и местообитания на застрашени и редки растителни видове. Резерватите са с местообитание на 20% от сухоземните гръбначни животни, вписани в Червената книга на България. В границите на Национален парк Рила, голяма площ от който обхваща територията на община Самоков са описани около 1400 висши растения, някои от които с първостепенно научно значение. В Червената книга на България са включени като застрашени и редки около 75 застрашени растителни вида – рилска иглика, жълта тинтява, български омайник и др., а 11 растителни вида са включени в Списъка на редките, застрашени и епидемични растения в Европа.

Опитите в опазване и предаване на нематериалното културно наследство на територията са свързани със „събиране етнографска сбирка, събираме материали за книга, беседи“, споделено от Н.Ч.“Светлина1940” с. Поповяне.

От Туристически информационен център - Самоков споделят: „Работата на Туристическия център е да популяризира района в неговата целокупност – природа,

материално и нематериално културно-историческо наследство, туристически маршрути, места за настаняване и изхранване. В тази връзка организирам и участвам на различни туристически форуми и изложения в страната и чужбина. Съдействам при организиране на местните фестивали, както и местни занаятчийски базари“ .

От кметството в село Говедарци организират местен събор, Фестивал „Дар от природата“, съвместно с Община Самоков и читалище „Хр. Ботев – 1928“ в с. Говедарци. Фестивалът е празник на занаятчийи, производители на екологични храни и е съпроводен с много песни и хора на фолклорни състави от цялата страна. Гостите на фестивала могат да се насладят на базара на еко продукти – картофи, мед, мляко, сирене, извара, сладка от горски плодове, билки, както и на невероятните дърворезби, картини, ръкоделия. Фестивалът е с конкурсен характер.

В читалището в село Бели Искър споделят опита си в създаване на Музейна сбирка, състояща се от традиционни предмети, част от бита и културата на хората населяващи района. Летописна книга създадена през 1932г. от основателя на читалището Петър Ангелов, отразяваща всички значими събития, случващи се на територията.

От читалището в село Продановци, организират културни събития, посветени на традиции в народното творчество и фолклора.

От така представената информация е видно, че институциите на територията МИГ Самоков полагат усилия, да предават натрупаните в годините знания, опит и традиции. Прави впечатление обаче, че липсват иновативни методи, техники и дейности, които биха могли да направят процеса и взаимодействието между възрастното и младото поколение по ефективно. Усилията по опазването на нематериалното културно наследство се открояват ясно при отбелязването на всички традиционни местни празници и иницирането на разнообразни културни дейности. Запазването на традициите, бита и обичаите са основен приоритет за развитието и популяризирането на нематериалното културно наследство на територията на МИГ.

Добри практики в опазването на нематериалното културно наследство

Нематериалното културно наследство претворено през знанията и традициите в България имат своя потенциал и вдъхновява в търсенето на иновативни форми за предаване от по-старите към по-младите поколения и обратно, за да се подобри техния живот, както и начина на живот на техните общности. По-големите и по-малките малки стъпала символизират знанието, както традиционно, така и модерно, и уменията и обичайте както стари така и нетрадиционни, чрез които младите и старите поколения вдъхновяват един друг, за да развиват идеи и действия, за да подобрят средата си на живот.

Отношенията между поколенията са здраво залегнали в основата на концепцията за устойчиво развитие, тъй като последното предполага справедливост между поколенията като един от своите основни принципи. Въпреки това, към тази идея не винаги се подхожда подробно, специално, и взаимното обучение между по-старите и по-младите поколения не е изрично адресирано.

Застаряването на населението в световен мащаб прави този въпрос належащ, особено в селските райони, където растящата пропаст между поколенията води до предизвикателства в развитието и до загуба на знания, култура и традиции.

Докато по-възрастните „знаещи“ намаляват, по-младите се преместват да живеят на друго място и не намират традиционните практики и знания за необходими, или полезни повече. По същите причини, новаторски подходи, използването на новите медии, информационни и комуникационни технологии, които обикновено са по-скоро ценени и насърчавани от по-младите поколения, често не намират пътя си към селските общности.

Проблемите се задълбочават поради липсата на информация и осведоменост, както сред местното население - за възможностите за устойчиво развитие в техните общности - а така също и националната администрация и бизнеси и международните организации не оценяват степента на знания на местното по-възрастно поколение, стойността на тяхното участие в едно съвместно управление, и потенциалните ползи за взаимно обучение между възрастните и по-младите поколения, които могат да представят на процеса на развитие.

През последните години, социалните и икономически промени доведоха до по-голямо разделение между поколенията. Този процес става особено проблематичен в селските райони, които младите хора напускат, поради липсата на икономически възможности, а възрастните остават маргинализирани и с ограничени възможности да се включат в процеса на развитие. Последното допринася за липсата на трансфер и загуба на знания, като възрастните хора не разполагат с възможност да ПРЕДАДАТ НАТАТЪК познание, което може да се прехвърля само чрез лична комуникация (като личен опит, емоционално или духовно познание). Това включва и някои традиции, занаяти, фолклор, общностна и фамилна история, традиционни форми на земеползване, както и знания за природната и културната история на района.

Освен това „изтичането на мозъци“ от по-младите поколения към големите градове предизвиква липсата на нови идеи и умения в селските райони, като например нови медии и комуникации, както и предприемачески умения.

Много видове знание се признават, сред тях - личен опит, знание, което може да се прехвърля само чрез комуникация, като например: негласно (безсъзнание), непрофесионален, неформалната (опита), имплицитно (не изразена), лично и местно полезни за развитието на селските райони.

Запазването на знанията, притежавани от по-възрастните поколения, и в същото време тяхното адаптиране и прилагане в новите реалности и идеи на по-младото поколение, може да осигури начин за иновации и устойчиво развитие на селските райони, основани на тяхната идентичност и наследство. А най-важната част от този процес е широко и инклузивно участие на местното население.

Личното участие е изключително важен процес за дългосрочния успех на всяка инициатива и проект, защото необходимите цели, значими процеси и полезни резултати могат да бъдат постигнати само, когато всички съответни познания и становища се считат за възможни за изпълнение. Това може да стане чрез няколко нива на участие: информиране на заинтересованите страни, като консултация - питане за техните знания и умения и мнения, чрез сътрудничество и чрез съвместна работа и колективното вземане на решения.

Крайната цел на този процес, в допълнение към постигане на устойчиви резултати, е също така предоставянето на права на местното население, като се гарантира способността им да продължат в желаната посока на развитие, независимо от външна намеса.

Добър пример и практика в тази посока е реализирания проект Big Foot, които е реализиран паралелно в 3 държави – България, Италия и Гърция.

Big Foot подхода се основава на процес на участие „от долу нагоре“: участие на местното население като бенефициенти и други заинтересовани и засегнати лица и организации - от самото началото и по време на целия проект.

Картографиране чрез лично участие:

Подход на Big Foot се ръководи от методологията - процес на картографиране чрез консултации на Общността, и често се фокусира върху създаването на карта, която отразява възприятията на участниците на местно ниво, техните настоящи и бъдещи активи, както и масовите представи за нуждите и перспективите за развитие.

Карти приготвени по този начин не са предназначени да представят географски обекти само, а по-скоро илюстрират съответните лични познания на членовете на общността, включително социална, културна и историческа информация. По този начин те по-скоро представляват местното разбиране на даден пейзаж. В действителност, процесът на картографиране е дори по-важен от крайния продукт.

Картографирането е инструмент за визуализиране на информация, която е съществена , важна и необходима за Общността и за планирането на общи цели и стратегии за действие. Това е един приобщаващ процес на по-висока степен на участие на членовете на общността с цел да доведе до по- благоприятни резултати, защото окончателната карта има за цел да отрази колективен опит на участниците.

Взаимно обучение между поколенията и устойчиво развитие:

Устойчивото развитие се дефинира като развитие, което отговаря на нуждите на настоящето, без да излага на риск способността на бъдещите поколения да посрещат своите собствени потребности. Той се състои от три „стълба“: екологичен, социален и икономически, които са взаимосвързани помежду си.

От друга страна взаимното обучение между поколенията е по-пряко свързано с социалната устойчивост - чрез засилване на връзките между членовете на общността, справяне със стереотипите, насърчаване на взаимното уважение и взаимноизгодно сътрудничество, и по този начин води до по-единни общности, както и свързано и с следните екологични и икономически измерения:

Икономически: Комбинирането на традиционните знания и практики с нови подходи и комуникационни медии може да стимулира иновативни идеи.

Околна среда: Представителите на по-възрастното поколение могат да имат познания за местната околна среда, състоянието и преди процеса на ландшафтните промени, традиционни практики за използване на земята, местните растителни и животински видове. По-младото поколение често научава нови екологични парадигми в училищата, нови за други членове на общността. Обмена на знания и идеи за природните ресурси и околната среда може едновременно да доведе до по-добро разбиране и оценяване на местната среда и може да има икономически ползи, като например подобрения в селското стопанство, или развиване на природен туризъм.

Интересен пример как използването на взаимно обучение между поколенията може да повлияе на колективното съзнание и поведение на устойчивото потребление, например рециклирането: образователни и училищни програми, които учат децата да разделят отпадъците и рециклират, влияние също на родителите и бабите и дядовците.

Защитените зони, като места за места за взаимното обучение между поколенията, за живот и за икономическото развитие:

Защитени територии могат да улеснят опазването на културното наследство и традиционната употреба на почвата. Освен това, уникалните природни и културни пейзажи, могат да послужат като пространство за образование, както на местните жители и на посетители, и за повишаване на осведомеността относно природните и културни функции на зоната.

Те биха могли да предоставят възможности за споделяне на знания и опит и взаимно обучение между поколенията, като осигуряват общо пространство за използване от по-младите и по-възрастните местни жители, доставчици на туристически услуги и посетители, например, чрез организиране на фестивали, ангажиране на младите хора, така и за възрастните хора като доброволци, тур - водачи и др. Защитените територии в сътрудничество с местната общност, могат да предвидят алтернативни възможности за социално-икономическото развитие и подпомагане на доходите в туризма.

Тук ще представим опита по проекта Big Foot от Берковица, България, Губио, Италия и Трикала, Гърция.

Берковица, България

Провеждане на така наречените консултативни срещи с всички заинтересовани жители на Берковица, представители на млади и възрастни поколения, ученици, местни сдружения, занаятчии, планинари.

Някои от консултациите са организирани съвместно с други събития. В този случай, информацията се разпространява чрез организации, участващи в събитията. В други случаи ,местни граждански сдружения, неправителствени организации и училища бяха поканени на среща.

- Стартирането на информативна вечер
- Консултативна среща в СОУ „Иван Вазов“
- Консултация на обществеността с Big Foot партньорството
- Консултации със заинтересованите страни чрез събрание в читалище „Иван Вазов“

В резултат на проведените консултации е взето решение за тестово реализиране на стратегията за взаимно обучение между поколенията. В следващите редове са споделени част от реализираните дейности:

В областта на туризма:

Картографиране. По време на фазата на картографиране е станало ясно, че помладите поколения в Берковица вече не познават околните планини: те не знаят имената на заобикалящите ги местности, нито познават богатото историческо и културно наследство, свързано с тях. В същото време активното и ангажирано по-възрастното население не е добре запознато с основните технологични инструменти, като например използването на компютър, и те изразиха желание да научат как да използват Интернет и електронна поща

Дългосрочната визия в този случай е била не само да се развива чувството на признателност и връзка с местната област, но също така и да се мисли като туристическа възможност за това, с което местните природни и културни богатства могат да бъдат привлекателни, и могат да подкрепят икономическото развитие на Берковица.

Организиран са екскурзии и пътувания, където възрастните хора и ученици участват заедно. По този начин групата от различни поколения посетила най-популярните туристически забележителности на Северозападна България, като Хайдушките водопади, върхове Ком, Тодорини кукли и Здравченица, както и много забележителни места по поречието на река Златица и Лопушна. Възрастните хора са завели учениците на горе изброените места, споделили са исторически факти, легенди и фолклор, и предали знанията си за местната флора и фауна. Учениците също така се обучили да използват топографска карта и компас, и основните техники за оцеляване в планината. Всяка екскурзия е продължила от 1-2 дни, през които учениците не само се запознавали с местните околности, но също така имаха възможност да бъдат оброчители, при преподаване на възрастните как да работят с цифрови и видео камери, и как да се използват функциите на мобилните телефони, както GPS навигация. В действителност, обучението по информационни и комуникационни компетенции е продължило дори и след екскурзиите, когато се е провело обучение на възрастни по няколко основни дигитални компетенции, като общуването чрез интернет и други социални мрежи, под ръководството на професионалисти в областта на ИКТ.

Крайният продукт е колекция от клипове, документиращи „междупоколенческото пътуване“. Те включват информация за местните исторически данни, културни и природни забележителности поеми, легенди и лични истории от опита на участниците. В допълнение, старите карти на Берковица, използвани по време на екскурзиите са били актуализирани ръчно от участниците.

Губио, Италия

Консултациите с местното население в Губио са проведени под формата на неформални обществени вечери, организирани в центъра на Губио и някои околони села (Semonte, Padule, Madonna del Prato, Branca, Mocaiana).

В резултат на обществените вечери и събития, все повече хора и асоциации са поискали да разберат повече за проекта. По този начин са организирани още събития на по-късен етап, за да могат да се включат новозаинтересуваните.

Публичните вечери са били предназначени за информиране на участниците относно проекта, за да се изгради доверие между тях и да се обсъди бъдещето развитие на проекта и да се формира обществото на BIG FOOT.

Информация за формалните неформални публични вечери:

- Публична вече с възрастните и техните семейства
- Две срещи с основните представители на Асоциацията на възрастните хора
- Консултации с младите жители и Асоциацията на младите работещи
- Публична вечер с Младежкия съвет при община Губио
- Среща със свещеника на Падуле
- Публична вечер с гражданите от селата Semonte, Mocaiana, Branca, Madonna del Prato
- Представяне на проекта Big Foot в Университета на възрастните хора и в местната обществена библиотека
- Среща с Каритас- местна асоциация, работеща с жени в неравностойно положение в област Губио

Публична вече с възрастните и техните семейства:

Присъствали са 45 души - възрастни и техните семейства, деца, членове на местни сдружения. Публичният вечер е имала за цел да информира участниците за проекта и възможност да се включат в обучението. Възрастните хора са били информирани за тяхната роля в развитието на общността като пазители на традицията, която може да се предава и да преподава на младите хора. Заинтересуваните участници споделили с какво могат да помогнат, за да запазят културното наследство на общината. Повечето от участниците са били нетърпеливи да научат младите да готвят традиционни рецепти.

Консултации с младите жители и Асоциацията на младите работещи:

На втората среща с Асоциацията на младите работещи са присъствали 20 души, сред които членове на местните асоциации, работещи с деца и младежи, общински съветници, представител от библиотеката. Целта е била да открият младежките потребности и да се вземе решение за конкретни дейности, като едни от откритите проблеми са били липсата на възможност младите да се срещат помежду си и с по-възрастните, както и че младите не са знаели какво искат да научат от по-старите. Друг проблем е бил липсата на познания на младите за заобикалящите ги планини. Заради това повечето от тях напускат Губио и търсят работа на друго място. Идентифицирано е желанието на възрастните да помогнат на младите да преоткрият книгите, поезията и

традиционната музика, както и чрез готварски курсове да се предаде кулинарната идентичност на района.

Въз основа на картографирането в Губио се е установило, че местната традиция за готвене може да се използва, като най-подходящо средство за предаване на традициите, свързани с културното наследство на района, както и за насърчаване на опазването на природните ресурси, устойчивото потребление и значението на закупуване на местни продукти.

Крайният продукт е бил създаването на дигитално Ръководство по Нематериално наследство, което е било уникално не само за Губио, но и за цяла Италия, не само заради своята електронно измерение. То не е просто традиционен колекция от рецепти, а израз на установен диалог между различните поколения и култури на общината: чрез уроци по готвене, посещения на местните градини, пазари и ферми, сесии върху екосистемите, консумацията на местни стоки, и преоткриване на стари истории.

Трикала, Гърция

Следните консултации са били планирани и организирани:

- Публична вечер
- Среци с Асоциацията на жените от село Prinos
- Среца с образователните власти в Трикала
- Консултация с учители и училищни съветници в Каламбака
- Среца на партньорите по проекта с местните заинтересовани страни
- Консултации в центъра за хора в напреднала възраст в Каламбака

Участници са били училищни съвети, учители, ученици от началните и средни училища, членове на центрове за грижи на възрастните, работодатели на центрoвете за възрастните, заместник-кмета, социални работници, лекари, преподаватели, медицински сестри, пенсионирани специалисти, добре запознати с природното и културното наследство на района, колекционери на традиционни артефакти, местните производители.

Провеждане на публична вечер в Каламбака

Присъстват 54 участници в първата консултация в Общността, включително местни жители, представители на земеделските кооперативни съюзи, селски туризъм и местни организации за култура.

Участниците са информирани за проекта, неговите цели, както и партньорство, което предизвикаха размяна на мнения относно цели, както и партньорство, което предизвикаха размяна на мнения относно стойността на културното „наследство“.

Срещи с Асоциацията на жените от село Prinos

Втора консултация в Общността е била срещата с Асоциацията на жените от село Prinos, където 16 млади и по-възрастни жени взели участие, които изразиха интерес да участват активно в процеса на картографиране.

Срещи с образователните власти в Трикала

С цел да се споразумеят за участието на младите хора е проведена среща с директорите на образователни начални и средни училища на Трикала. Директорите са се обединили около участието на едно средно училище в Трикала и три основни училища на Каламбака. Като цяло 45 ученика от 25 училища са участвали в проекта Big Foot, като извънкласна форма на учебната програма.

Среща на партньорите по проекта с местните заинтересовани страни

Както и в Берковица, част от срещата на партньорите по проекта в Трикала са били посветена на консултация между партньорите и местните участници в проекта. Интерактивният диалог по време на срещата позволил обмен на опит между трите участващи общности, като е довел до ангажирана дискусия и сред международните партньори в проекта.

Една от големите сесии по проекта в Трикала била посветена на изследване на традиционните занаяти, като дърворезба, византийската иконопис и традиционните носии. Чрез този опит, младите жители могли да открият техники и инструменти от миналите векове, начина на живот на предишните поколения, традиционна употреба на селскостопански домакински уреди и принадлежности, както и да чуят личните истории от живота на възрастните членове на общността. Освен това, организаторите информирали учениците за алтернативно образование и перспективи за кариера за тяхното бъдеще, както и възможностите да се обвържат с културното наследство на местната общност.

Посещение на фолклорен музей в Píalía:

Учениците, учителите и няколко възрастни участници са посетили фолклорния музей. За много от тях това е била първата възможност да се докоснат до местните исторически артефакти. Посещение на резбарска школа и преоткриване на традиционни носии от Каламбака. Резбарска школа е едно уникално училище в Гърция, заедно с няколко членове на възрастните, един от които е бил един от първите ученици и по-късно - инструктор в резбарска школа. Младото поколение научило за традиционни костюми, както и възможност да ги пробват. Възрастните домакини са споделили техните истории от всекидневния живот в миналото и пяха народни песни.

Проект Big Foot има много партньори от много европейски страни, като добрите практики и опит са представени в Наръчник по приемственост на знания между поколенията. Наръчника, който е достъпен на сайта на проекта <http://www.bigfoot-project.eu>.

Друга добра практика в дигитализирането на нематериалното културно наследство е споделена от Фондация "Глобални библиотеки - България". Тя препоръчва няколко проекта, които имат съществен принос и устойчивост:

- Литва и Access to culture for all - Машабен проект за дигитализиране на националното културно наследство. Проектът е реализиран в периода 2005 - 2007 г. от Националната библиотека на Литва, съвместно с Националния музей за изящни изкуства и Държавния архив. Общият бюджет е над 4 млн. евро, осигурени от Европейската комисия. Дигитализирани са 3 605 000 страници представляващи оригинални ръкописи, древни книги, произведения на изкуството и фолклора, исторически документи, вестници и списания.

- Ирландия и Dublin: One city, one book - Инициатива на общинската библиотека и общинския съвет, реализирана в партньорство с другите местни културни институции: театър, галерия, музей и т.н. Организиран се събития, свързани с определена книга, която всички четат и обсъждат през април месец на съответната година.

- Финландия и Cinematic experiences for all - Инициатива на общината, насочена към филмово образование на деца и младежи. В библиотеките се прожектира регионално кино и стари класики. Прожекциите са съчетани със семинари и

образователни лекции. Проектът се осъществява в партньорство с училища и арт-центрове.

- Канадар и My City Lives - Създадена е онлайн платформа за споделяне на клипове, направени от гражданите, на различни туристически обекти и съответната информация за тези обекти. Проектът показва как библиотеката може да работи и като местен информационен център за култура и туризъм. Инициативата е частна, подкрепена от регионални фондове.

- Партньорски проект на Великобритания, Полша, Гърция, Сърбия и Турция “Access IT” - Специално разработена онлайн платформа за библиотекари, с обучителни материали, свързани с публикуване на местно културно съдържание в EUROPEANA. Проектът е финансиран от Европейската комисия.

На територията на България, ценна подкрепа може да се получи от Фондация “Глобални библиотеки - България”.

Концепция за опазване и популяризирането на нематериалното културно наследство чрез проекти по СВОМР на МИГ Самоков

На територията на МИГ Самоков се наблюдават природо- географски характеристики изразяващи се в биологично разнообразие на ценни видове, флора и фауна, които са част от защитени зони. Същите са даденост, която трябва да бъде запазена и предавана, като знание и история. Не по малко интересни са артефактите и археологията. Тези дадености на територията, могат да дадат и своята добавена стойност към развиване на иновативни дейности по предаване на традиции и обичаи и утвърждаване на нематериалното културно наследство на територията. Не на последно място съчетанието на природно- георграфските характеристики и богатата история в съчетани с местните традиции, могат да насърчат развитието на икономиката и туризма чрез подкрепата на нематериалното културно наследство.

От всичко изложено в аналитичната част на документа, може да се направи извода, че на територията на МИГ, културният живот е добре организиран и функционира добре, благодарение на развитата читалищна дейност. Благодарение на читалищата на територията на МИГ се опазва и съхранява културното наследство, бита, традициите и се развиват художествените самодейни състави. В отделните населени места, читалищната дейност отразява спецификата на местната общност, респективно се реализират и различни дейности отразяващи местните традиции на различните етноси.

От съществено значение за развитие на читалищната и институционалната дейност, както и за реализирането на конкретни мерки и дейности за опазването на нематериалното културно наследство, има финансирането, което се осигурява от делегираните държавни бюджети на читалищата и от подкрепата на общинска администрация Самоков. Констатира се, че същото е недостатъчно, така че да бъде назначен обучен персонал, способен да се справи с новите условия, включително и с изпълнение на отговорностите на самоуправлението, привличане на нови членове, за разширяване на социалния и етнически състав, за търсене на форми за самоиздръжка и финансиране, каквито Закона за народните читалища им предоставя при облекчен данъчен режим и привилегии;

Проблем, който се очертава на база прегледа на читалищните дейности е наличието на дейности в които участват предимно възрастни самодейци. Това до голяма степен е обосновано от възрастовата структура на населението в селата, но може да се превърне с годините в проблем, който ще прекъсне приемствеността между поколенията. Този процес ще застраши опазването на нематериалното културно наследство на територията. В тази връзка е необходимо да бъдат предприети мерки, да се инициират иновативни форми и дейности, които да активизират хората в активна възраст и младите хора, така че да бъде възприето и запазено наличното и безценно за територията нематериално културно наследство.

Добро впечатление прави познаването на Стратегията за водено от общностите местно развитие на МИГ Самоков, както и проявената активност за кандидатстване от страна на община Самоков в подкрепа на развитието на материалната база на читалищата, 18 от които са включени в проекта за подобряване на тяхната инфраструктура, изграждането на туристически информационен център в село Говедарци, както и активността на неправителствена организация в подкрепа на опазването на нематериалното културно наследство. Тази активност следва да се стимулира и насърчава, по начин, който да доведе опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство на територията на МИГ Самоков.

Приемствеността между поколенията и предаването на традициите, бита, културата и народните обичаи са сред основните фактори за запазването на нематериалното културно наследство, което като съвкупност от културни ценности, носители на историческа памет, национална идентичност има научна и културна стойност.

Във връзка с горното и на база добрите практики може да бъде предложена следната концепция за опазване и популяризирането на нематериалното културно наследство чрез проекти по СВОМР на МИГ Самоков:

1. Осигуряване на възможности за активно взаимодействие с образователните звена на територията на общината, реализиране на образователни инициативи и стимулиране на научните изследвания;
2. Стимулиране и развитие на човешкия потенциал, пряко ангажиран в сферата на опазването, съхранението и представянето на нематериалното културно наследство;

3. Ангажиране на местната общност, гражданския сектор и бизнеса в процеса по издирване, опазване, съхранение и популяризиране на нематериалното културно наследство;

4. Разширяване на сътрудничеството в национален и в международен аспект чрез обмен на опит, съвместни проекти и инициативи, популяризиране в чужбина и привличане на туристи;

5. Създаване на ежегоден културен календар, на територията на МИГ. По този начин може да получи допълнителен импулс в популяризирането на събития, разширяване на съществуващите и създаване на нови културни събития, в т.ч. фолклорни фестивали с конкурсен характер;

6. Изработване и развиване на интернет портали за читалища.

Дейностите в опазване и предаване на нематериалното културно наследство са част от културната сфера и като такава имат голямо значение за повишаване качеството на живот и сплотяване на общността. В допълнение те имат потенциал за привличане посетители на територията и да подкрепят развитието на туризма, поради което намират и отражение в СВОМР, която се изпълнява от МИГ Самоков.

В контекста на действащата СВОМР на МИГ Самоков, част от концептуалните дейности биха могли да бъдат реализирани по следните мерки:

Мярка 7.2. „Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура“.

Мярката дава възможност за подобряване на основните услуги за населението и инфраструктурата на територията на МИГ Самоков. Осигуряване на адекватни условия за живот и заетост - изграждане на съпътстваща спортна, социална, културна и техническа инфраструктура.

Мярката предоставя подкрепа за инвестиции в обществени сгради с образователно, историческо, културно и спортно предназначение и прилежащите пространства, зелени площи, улици, тротоари, площади и улично осветление в населените места на територията на МИГ. Подкрепата е за инвестиции в малка по размер инфраструктура, която създава основни услуги на населението. Тя е основен фактор за осигуряване на базови услуги на населението в населените места.

Подкрепата е за инвестиции за създаване на основни услуги, отнасящи се до едно селище или група от населени места и свързаното с това обезпечаване/рехабилитация на сгради за предоставяне на услуги.

Допустимите дейности са:

Строителство, реконструкция и/или рехабилитация на нови и съществуващи общински пътища, улици, тротоари и съоръженията и принадлежностите към тях; Изграждане и/или обновяване на площи за широко обществено ползване, предназначени за трайно задоволяване на обществени потребности; Изграждане, реконструкция, ремонт, оборудване и/или обзавеждане на социална инфраструктура за предоставяне на услуги, които не са част от процеса на деинституционализация на деца или възрастни, включително транспортни средства; Реконструкция и/или ремонт на общински сгради, в които се предоставят обществени услуги, с цел подобряване на тяхната енергийна ефективност с изключение на сгради в рамките на строителните граници на град Самоков; Изграждане, реконструкция, ремонт, оборудване и/или обзавеждане на спортна инфраструктура; Изграждане, реконструкция, ремонт, реставрация, закупуване на оборудване и/или обзавеждане на обекти, свързани с културния живот, вкл. мобилни такива, вкл. и дейности по вертикалната планировка и подобряване на прилежащите пространства; Реконструкция, ремонт, оборудване и/или обзавеждане на общинска

Мярка 7.5. „Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдых, туристическа инфраструктура“

Мярката дава подкрепа за изграждане и подобряване на инфраструктура за отдых и туризъм за публично ползване. Туризмът е сред приоритетите на Община Самоков. На него се разчита за осезателен принос към постигане на балансирано и устойчиво развитие поради наличието на уникални туристически ресурси. Подкрепят се дейности в посока изграждане, подобряване и разнообразяване на туристически маршрути и развитие на туристически зони, за да получат шанс за адекватно експониране и популяризиране на природните ценности на територията.

Допустимите дейности са: Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на оборудване и/или обзавеждане на туристически информационни центрове; Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на оборудване и/или обзавеждане на посетителски центрове за представяне и експониране на местното природно и културно наследство; Изграждане, реконструкция, ремонт, закупуване на оборудване и/или обзавеждане на

центрове за изкуство и занаяти с туристическа цел; Изграждане, реконструкция, ремонт и закупуване на съоръжения за туристически атракции, които са свързани с местното природно, културно и/или историческо наследство и предоставящи услуги с познавателна или образователна цел; Изграждане, реконструкция, ремонт и закупуване на съоръжения за туристическа инфраструктура (информационни табели и пътепоказатели за туристическите места и маршрути, съоръжения за безопасност, велоалеи и туристически пътеки).

Съществен акцент е необходимо да бъде поставен върху това, че културно-историческото наследство предоставя ресурс на различни нива, включително и на икономическо. В тази връзка като стратегически важен компонент се явява осезаемото подобряване на качеството на културната среда, в това число и на сътрудничеството между общината, културните институции и гражданското общество.

Не на последно място, МИГ Самоков, като неправителствена организация, на територията на която е регистрирано богато културно историческо и природно-географско наследство, може да се превърне в мост между поколенията, като реализира иновативни дейности и инициативи с които да стимулира застаряващото поколение в предаването на знания и традиции. Да разкрие пред младите хора територията, по начин, който да ги провокира да преоткрият възможностите на родното си място и да се завърнат отново при корените си. В тази връзка би могъл да инициира проектни предложения за вътрешнотериториално и транснационално сътрудничество по подмярка 19.3 „Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местни инициативни групи“ от мярка 19 „Водено от общностите местно развитие“ от ПРСР 2014 - 2020 г.

Обобщение

Нематериалното културно наследство на човечеството е израз на културното многообразие на различните народи и етноси, а и основен фактор за сближаване, културен обмен и взаимно разбирателство между хората. ЮНЕСКО оценява ролята му като гаранция за устойчиво развитие на обществото и в израз на своята загриженост и стремеж за неговото опазване, на 17 октомври 2003г. в Париж, приема Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство. Едно от най-важните обстоятелства, които въвежда този нормативен акт е поставянето на отделния човек като защитник на носените от него традиционни знания и умения. По този начин, отделната личност е основен движещ елемент на начинанията по опазване на културното наследство. Ето как, на международно равнище се въвежда съществена новост, която повежда след себе си и необходимостта от преосмисляне, съобразно промененото схващане, на поредица от дейности и културни политики.

В действията по опазването основен фактор са съществуващите културни институции, като в конкретния случай, това са читалищата на територията на МИГ Самоков, които имат ключова роля сред местните общности. По този начин, се гарантира устойчивото развитие на местната общност и нейните културни идентичности.

Настоящия анализ и идентифицираните в него проблеми и перспективи за развитие, позволяват да се разработят ефективни и иновативни мерки за опазването и респективно предаването на знанията и традициите на младото поколение. МИГ Самоков, може да има основна, подкрепяща и съществена роля по отношение на осигуряване на финансиране, чрез мерките на Стратегията за водено от общностите местно развитие. Настоящата разработка разглежда възможностите за опазване на нематериалното културно наследство, като форма на предаване на знанията и опита. Именно създаването на условия за предаване на знания и опит обосновава и необходимостта от предприемането на конкретни действия за увеличаване на средствата за целенасочени въздействия на Стратегията за водено от общността местно развитие в посока възможностите за опазване на нематериалното културно наследство.

Анализа на възможностите за въздействие Стратегията за BOMP по отношение на опазване на нематериалното културно наследство, показва че в най- голяма степен въздействие биха могли да оказат публичните мерки 7.2. и 7.5. финансирани от ПРСР

14-20г. Това са мерки насочени към публична инфраструктура и подобряване на условията на живот. Те пряко кореспондират с Приоритет 1: Хората и Приоритет 2: Природата на СВОМР на МИГ Самоков.

Мярка 7.2. Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура има бюджет от 17,69% от общия бюджет на СВОМР. С оглед на идентифицираните нужди от подкрепа на публична инфраструктура и услуги на територията на МИГ, удовлетворяващи потребности на местните общности, подобряващи облика на населените места и създаващи предпоставки за повишаване на посещаемостта на територията. Мярка 7.5. Инвестиции за публично ползване в инфраструктура за отдих, туристическа инфраструктура е с бюджет от 8,84% от общия бюджет на СВОМР. Мярката е насочена към инфраструктурата за отдих и туризъм.

Към момента на изготвяне на настоящата разработка по данни на ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ И НАБЛЮДЕНИЕ НА СРЕДСТВАТА ОТ ЕС В БЪЛГАРИЯ 2020 по двете мерки има следното изпълнение:

Име на процедура	Брой подадени проекти	Брой одобрени проекти	Обща стойност на подадените проекти	Стойност на подадените проекти БФП (в лева)	Бюджет на мярката	Остатък
Мярка 7.5.	2	2	345 827,12	345 827,12	490 000,00	144 172,88
Мярка 7.2.	7	6	880530,54	880530,54	980 000,00	99469,46

Анализа на представени данни води до следните изводи и заключения:

1. При бюджет от 980 000,00 лв., мярка 7.2. е единствената от СВОМР на МИГ Самоков с изпълнение от 89,85 % . По мярката са финансирани 6 проекта, четири на Община Самоков, един на Читалище и един на неправителствена организация.

2. При бюджет от 490 000,00 лв., мярка 7.5. е единствената от СВОМР на МИГ Самоков с изпълнение от 70,57 % . По мярката са финансирани 2 проекта, на Община Самоков.

Във връзка с горното и предвид факта, че мярка 7.2. от СВОМР на МИГ Самоков е с близо 90% изпълнение, както и факта, че е единствената мярка която може да

осигури инфраструктурен достъп до нематериалното културно наследство, което да гарантира неговото опазване и предаване на бъдещите поколения МИГ Самоков следва да се възползва от бъдещи възможности за преразпределение и увеличаване на средствата по мярка 7.2. на Стратегията за ВОМР на МИГ Самоков. Предприемането на конкретни действия и осигуряването на допълнителен финансов ресурс в преходния период на прилагане на СВОМР, би довело до реализиране на концепция опазване на богатото и многообразно нематериално културно наследство на територията на МИГ.

В контекста на казаното по-горе, следва да се акцентира върху факта, че разпределението на допълнителен финансов ресурс в мярка 7.2. по никакъв начин няма да наруши балансираното прилагане на мерките от Стратегията за ВОМР на МИГ Самоков, съответно ще засили ефекта на постигането на целите и приоритетите на Стратегията в подкрепа на нейното успешно изпълнение.

Усилена работа е необходимо да се извърши за социализиране на младите хора към участие в културни събития. За тази цел трябва целенасочено въздействие за реализацията на модерни културни продукти. Ранното културно развитие на подрастващите и младежите заема също съществено място и не бива да бъде пренебрегвано. Приобщаването на тази група е жизненоважно за съхраняването и поддържането на културното и историческо наследство, защото именно младите хора днес ще съумеят да пренесат посланията на следващото поколение в „утрешния ден“. За тази цел акцент трябва да се постави върху работата на културните институти и тяхното сътрудничество с другите институции и заинтересовани лица с оглед на необходимостта от постигане на високи и задоволителни резултати за тяхното функциониране.

Реализацията на всяка една инициатива, координацията и съгласуваността в работата в областта на културата са сложен процес, който освен много точен и ясен механизъм за работа изисква и финансови ресурси. Те, като в повечето области, често са дефицитни, а частният сектор е сравнително по-незаинтересован от инвестиране именно в културата. Поради тази причина задължително е необходимо да се предприемат действия за преодоляване на тези затруднения. Алтернативно решение е създаването на специализиран фонд, който да обезпечавя поне в определена степен потребностите, произтичащи от развитието на културата.

Редица са обектите на културно - историческото наследство в рамките на общината и всеки един от тях носи в себе си духът на времето и богата история.

Скритият им потенциал за популяризиране на общината е необходимо да бъде оползотворен и да се превърне в реалност, като се приложи комплексен подход и се създаде приемственост между вече постигнатото и това, което предстои да бъде направено.